

วารสารพุทธศาสนาศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University

ISSN 0858-8325 © ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๗ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗

บทบรรณาธิการ

ศึกษาศาสนาอย่างวิทยาศาสตร์ ศึกษาศาสนาอย่างศาสนา

ผู้ชายไทยสมัยก่อนต้องบวชเรียน คราวไม่บวชเรียน ถือว่าเป็นคนดิบ คนดิบก็คือคนที่ยังไม่ได้รับการอบรมบ่มนิสัย เมื่อันผลไม่ท่ามหรือครึ่งดิบครึ่งสุกที่ต้องบ่มก่อนจึงจะหวาน

ผู้ชายไทยต้องบวชกเพื่อแสดงความกตัญญูต่อผู้ที่เลี้ยงดูมาพ่อแม่เป็นต้น เพราะการบวชเป็นบุญอันยิ่งใหญ่ บวชເອັນບຸນຸ້ອຸທິກໃຫ້พ่อแม่ได้เป็นความกตัญญูอันยิ่งใหญ่สูม กับบุญคุณอันใหญ่หลวงของพ่อแม่ที่เลี้ยงดูมา การบวชเป็นการลีบพระศาสนา เพราะได้เป็นพระลัษณะซึ่งเป็นรัตนะหนึ่งในสามของพระพุทธศาสนา

บวชแล้วก็ต้องเรียนเพื่อจะลีบทอดคำสอนของพระพุทธศาสนา และเรียนความรู้อื่น ๆ ที่จะไปทำประโยชน์แก่บ้านเมือง ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการหรือเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่คนนับถือความรู้ในถิ่นฐานของตน

ความรู้ที่ได้เรียนทั้งทางโลกและทางธรรม เช่น ว่านั้น มีกล่าวถึงในจดหมายเหตุของลาลูแบร์ว่า ได้แก่ พระพุทธศาสนา ภาษาบาลี ของไทย การคิดเลขและ

ทำบุญ ความรู้อื่น ๆ เช่นพิชัยลงกรณ์ คนไทยโบราณเรียนศาสนาอย่างเป็นศาสนา และเรียนความรู้ทางโลกอย่างวิชาที่จะทำอาชีพการงานต่อไป และความรู้พระพุทธศาสนา ก็เป็นความรู้ที่มีแนวคิด วิธีการและมาตรฐานในตัวเอง เป็นความรู้เพื่อจะปฏิบัติ และวัดผลด้วยการปฏิบัติอันรู้ได้เฉพาะตัวเป็นปัจจัตตัง อย่างต่ำสัร์วัคณ์ อย่างสูงน้ำลุ่ว ความหลุดพัน อุปนิศาสนากลีบศาสนาอยู่ในลังคอมปุกุชน ก็เป็นผู้ทำการงานที่เป็นคนดี

เมื่อความรู้วิทยาศาสตร์อย่างตะวันตกเข้ามาในเมืองไทยใหม่ ๆ ในรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕ นั้น ศาสนา ก็ยังเป็นความรู้เฉพาะที่ต่างกับวิทยาศาสตร์ แม้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีซึ่งเป็นผู้จัดการศึกษาสมัยนั้นจะเห็นความสำคัญของความรู้วิทยาศาสตร์ แต่ไม่ใช่ผู้คลั่งไคล้ วิทยาศาสตร์ การศึกษาอย่างที่ท่านประสงค์คือการศึกษาที่ทำให้คนมี “น้ำใจเป็นวิทยาศาสตร์” คือรู้จักหาเหตุหาผลไม่ใช่เข้าวิทยาศาสตร์ไปตัดสินความรู้อื่น ๆ ทั้งหมด หนังสือธรรมจริยาของท่านเป็นตัวอย่างของความรู้เช่นนั้น เป็น

หนังสือที่แสดงวิสัยทัศน์อันกว้างไกลในการปรับความคิดอย่างสมัยใหม่คือวิทยาศาสตร์เข้ากับความรู้ในวัฒนธรรมเดิมของไทย

ในโลกตะวันตกเมื่อวิทยาศาสตร์เริ่มขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ นั้น การศึกษาศาสนาในแบบวิทยาศาสตร์ลัทธม (social science) หรือลัทธมศาสตร์ก็เกิดขึ้นด้วยโดยเฉพาะการศึกษาศาสนาที่นับถือกันในหมู่ชนผู้ต่าง ๆ ที่ห่างไกลความจริย์ เช่นตามป่า เข้า และเกาะในมหาสมุทร นักลัทธมวิทยาที่ศึกษาลัทธิความเชื่อของคนเหล่านี้ได้เสนอทฤษฎีว่าด้วยสาเหตุแห่งความเชื่อทางศาสนา มีปาร์เตโต (Pareto) เป็นต้น นักจิตวิทยาที่ได้รับอิทธิพลวิทยาศาสตร์ก็อธิบายที่มาของลัทธิความเชื่อในเชิงจิตวิทยามีซิกมุนต์ ฟรอยด์ (Freud) เป็นต้น

นักลัทธมศาสตร์เหล่านี้ศึกษาศาสนาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์คือหาข้อมูลและสร้างทฤษฎีมาใช้อธิบายโดยที่ทฤษฎีเหล่านั้นมิได้ยอมรับความรู้พิเศษทางศาสนา คือ ศึกษาศาสนาอย่างคนนอกศาสนาที่มิได้นับถือและปฏิบัติศาสนา แต่ดู象จากภายนอก และคาดคะเนเหตุและผลของศาสนาตามประโยชน์ทางลัทธมอย่างที่ตนนึกคิดโดยปราศจากการปฏิบัติอันเป็นหัวใจสำคัญของศาสนา แต่การศึกษาในแนวทางนี้ก็ยังให้ความสำคัญแก่ศาสนาในฐานะเป็นเครื่องมือของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันเป็นลัทธม เป็นวิธีควบคุมทางลัทธม (social control) อย่างหนึ่ง มิได้โถมีศาสนาในเรื่องความจริงหรือเท็จ การศึกษานี้จัดเป็นการศึกษาศาสนาในเชิงวิชาการแบบหนึ่ง การศึกษาดังกล่าวนี้ มีความสำคัญในด้านการศึกษาเชิงสถาบัน คือศึกษาสถาบันทางพระพุทธศาสนา เช่น สถาบันสงฆ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์ องค์การสงฆ์ต่าง ๆ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันศาสนา กับสถาบันอื่น เช่น การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างความคิดทางศาสนา กับเรื่องเฉพาะ เช่น สตรี สิทธิเสรีภาพ ความยุติธรรม ซึ่งเรื่องเหล่านี้แม้จะใช้ตัวความคิดทางศาสนา แต่ก็เป็นความคิดที่เกี่ยวข้องกับ

ศาสนา และมีผลกระทบต่อความมั่นคงของศาสนาซึ่งเป็นสถาบันสำคัญทางจิตใจของคนในลัทธม

ศาสตร์นอกศาสนาที่ศึกษาความคิดของพระพุทธศาสนาในปัจจุบันซึ่งมักเป็นการศึกษาเชิงวิเคราะห์ บ้าง วิจารณ์โดยมีพระพุทธศาสนาบ้าง ก็คือปรัชญาและวิทยาศาสตร์ วิชาทั้งสองนี้วิพากษ์วิจารณ์พระพุทธศาสนาจากขอบเขตความรู้และวิธีการอันจำกัดของตน ซึ่งว่าโดยเปรียบเทียบแล้วก็เหมือนกับในกลาง หรือ平原ในบ่อน้ำที่วิพากษ์วิจารณ์โลกภายนอกจากความรู้ในขอบเขตที่แคบกว่าของตน

ปรัชญาจำกัดขอบเขตความรู้อยู่ในระดับเหตุผล เชิงตรรกะวิทยา มักจะวิพากษ์วิจารณ์ความขัดแย้งในตัวระบบความคิดและมโนทัศน์ เช่นพระพุทธศาสนาเป็นประโยชน์นิยมหรือไม่ พระพุทธศาสนาสอนให้ล้มความอยากแต่ก็สอนให้ปราณဏะนิพพาน คำสอนสองเรื่องนี้ขัดกันหรือไม่ พระพุทธศาสนายอมรับเรื่องการค้ากำไรของทุนนิยมได้หรือไม่ การวิพากษ์วิจารณ์นี้เป็นการตีความตามถ้อยคำที่ปรากวินัยในคัมภีร์บ้าง ตามที่มีผู้วิพากษ์วิจารณ์ไว้แล้วบ้าง การตีความเช่นนี้ยอมจำกัดอยู่ในขอบเขตความเข้าใจทางภาษา ซึ่งต่างกับความเข้าใจด้วยการปฏิบัติธรรมที่ให้ประสบการณ์ทางศาสนา เช่นการเข้าใจเรื่องกรรมของบุคคลตามถ้อยคำที่ปรากวินัยในคัมภีร์ยอมต่างกับความรู้ด้วยบุพเพนิเวสานสุลติญาณ การวิเคราะห์ทางปรัชญาจึงทำให้ใกล้การปฏิบัติและเข้ากันไม่ได้กับศรัทธาซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นทางศาสนา การพูดโดยไม่มีรักธรรมก็จะเป็นการพูดเรื่องศาสนาไปคนละทางกับทางและจุดมุ่งหมายของศาสนา การพูดในสิ่งที่ไม่มีประสบการณ์ยอมห่างออกไปจากความจริงและเกิดข้อสงสัยมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่นสงสัยว่าถ้อยคำนั้น ๆ ที่ปรากวินัยตีเป็นปึกไม้ใช่พุทธพจน์ สงสัยว่าถ้อยคำในพระไตรปิฎกทั้งหมดไม่ใช่พุทธพจน์ สงสัยว่าบรรลุธรรม ภพภูมิไม่มีจริง สงสัยแม้กระทั่งว่าพระพุทธเจ้าก็ไม่มีจริง ทั้งนี้พระศาสตร์เช่นปรัชญาเป็นศาสตร์ที่เริ่ม

ด้วยความสงสัย ดำเนินไปด้วยความสงสัย และจบด้วยความสงสัย อัตตาของนักปรัชญาคือสังสัยได้นับเป็นความฉลาด สงสัยมากที่สุดยิ่งฉลาดที่สุด ความสงสัยนั้นจะมีคุณค่าเมื่อเป็นวิธีไปสู่ความรู้ แต่จะไม่มีคุณค่าหากความสงสัยเป็นไปเพื่อความสงสัย เพราะจะเป็นแต่การเดินไปรอบ ๆ ศาสโนโดยเข้าไม่ถึงตัวศาสโน

วิทยาศาสตร์วิพากษ์วิจารณ์พระพุทธศาสนาจากขอบเขตอันจำกัดของตนคือวัตถุนิยม ที่ถือว่าความจริงที่อยู่ทั้งขอบเขตของสารและพลังงานไม่มีจริง คุณค่า ดีชั้นถูก ผิด บาปบุญคุณโทษ งาม ไม่งาม ยุติธรรม ซึ่งล้วนเป็นเพียงลิ่งที่มนุษย์ลงมติขึ้น เพราะรู้เท่านั้นไม่มีจริง เป็นเพียงลิ่งที่มนุษย์ลงมติขึ้น เพาะรู้เท่านั้นแล้วจึงไม่ได้ยิ่งชาติอตติ ชาติหน้า ยิ่งไม่มีจริง มนุษย์เกิดแล้วก็ตายไปไม่มีอะไรเหลือ วิทยาศาสตร์จึงเป็นวิชาที่บودดินเรื่องคุณงามความดี เป็นวัตถุนิยมและอุจเฉทที่สูง เช่นนี้ก็คือสิ่งที่พระพุทธศาสนาของเห็นว่าเป็นภัยแก่ความรู้ ดีรู้ชั้นของมนุษย์และจัดเป็นมิจฉาทิฐิ

การลอกเปลือกของพระพุทธศาสนา คือการตัดสินว่าข้อความนี้แปลกลปอมเข้ามาในพระไตรปิฎก ส่วนนี้มีผู้แต่งเติมขึ้นภายหลังนั้นก็เป็นความประณาดที่จะให้แก่นของพระพุทธศาสนาในที่สุด แต่ความสงสัยก็มักมาพร้อมกับความสงสัยยิ่งขึ้น เมื่อลอกจากเปลือกลงไปทีละชั้น ๆ ในที่สุดอาจไม่มีอะไรเหลือ แม้แต่ลติปภูมาน 4 กรรม และนิพพาน ก็เป็นเรื่องที่ตั้งข้อสงสัยได้ ผิดกับการปฏิบัติจากเรื่องที่เป็นเปลือกแล้วเห็นธรรมลึกลงไปทีละชั้น ๆ ในที่สุดจะเป็นแก่น เมื่อถึงแก่นแล้วก็รู้ว่าอะไรเป็นแก่นอะไร เป็นเปลือก คนที่รู้ว่าอะไรเป็นแก่นอะไรเป็นเปลือกคือคนที่ผ่านทั้ง 2 อย่าง

ความสงสัยและการวิพากษ์วิจารณ์เป็นสิ่งที่ดี เพราะทำให้ไม่เชื่อจ่าย แต่ถ้าสงสัยและวิพากษ์วิจารณ์จนไม่มีครั้ห่าเหลืออยู่ก็จะได้แต่ความดีเด่น ละเอียด แต่ไม่ได้ประโยชน์อะไรในทางกล่อมเกลาจิตใจที่เป็นจุดมุ่งหมายอันแท้จริงของศาสโน การศึกษาศาสโนเชิงวิชาการจะต้อง

รอบคอบและระมัดระวังในเรื่องนี้ เพราะอาจหลุดจากลัมมาทิฐิไปสู่มิจฉาทิฐิได้

การอธิบายและวิเคราะห์ศาสนานั้นถ้าไม่มาจากการในของศาสนา ก็มาจากคนอก คำว่าคนอกนี้ไม่จำเป็นจะต้องเป็นผู้ไม่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนา ที่เป็นผู้รู้ทางศาสนาแต่ทำตัวเป็นคนนอกก็มี คนอกมักคิดว่าหากวิเคราะห์ศาสนาตามความเชื่อและข้อมูลของศาสนานั้นเป็นอุดติคือมีใจเอ่ยเข้าข้างศาสนา ล้วนการวิเคราะห์ของคนอกเป็นการมองศาสนาจากผู้ที่อยู่ภายนอก จึงไม่ถูกศาสนาครอบงำ และเป็นการพิจารณาที่เป็นกลาง เป็นไปตามความจริง เป็นวัตถุวิถัย แต่ที่จริงแล้วการที่วิเคราะห์อย่างคนอก เช่นการโจมตีพระพุทธเจ้าว่ามีอุดติต่อเพศหญิงของนักวิชาการศรีนิยมก็เป็นอุดติของคนอกที่เอกสารคิดทฤษฎีที่ตนเชื่อมาของพระพุทธศาสนา

นอกจากนั้นการพิจารณาศาสตร์อย่างคนอกล้วนมากมักจะมาจากคนที่เชื่อความจริงเฉพาะในขอบเขตของวิทยาศาสตร์ เช่นตั้งคำถามจากความเชื่อวัตถุนิยมของวิทยาศาสตร์ที่ว่า “จริง” คือเห็นกับตา หรือได้ยินกับหู จึงไม่ยอมรับความพิเศษของผู้ที่เป็นอริยบุคคลที่ยิ่งกว่าอัจฉริยะบุคคลตามธรรมชาติ ไม่ยอมรับความรู้พิเศษที่ไม่อาจพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ได้ เช่น บุญ บาป กรรม ชาติภพ ภูมิ นิพพาน สวรรค์ นรก ศีลธรรม การวิจารณ์เช่นนี้เท่ากับวิจารณ์จากความไม่เชื่อ ไม่ครั้หารากของตน และไม่ได้รับผลดีได้ ๆ จากศาสโน เพราะหากถือว่าสิ่งเหล่านี้ไม่มีก็เป็นแนวโน้มที่จะไม่ยอมรับคุณธรรมอื่น ๆ เช่น เมตตา กรุณา กตัญญูตเวทิตา หรือ โටตปัปป การให้ และหากเป็นเช่นนั้นศาสนาไม่มีคุณประโยชน์อันได้แก่คนเหล่านี้ เพราะสิ่งที่มีคือความสงสัย ไม่ครัหาราก และสิ่งที่ไม่มีคือความครัหารากถือ และความประณานะคันหาสิ่งดี ๆ ที่ศาสโนให้แก่ชีวิต และนำไปปฏิบัติอันเป็นหลักสำคัญของศาสนา เป็นการวิพากษ์วิจารณ์ที่เป็นเพียงเกมหรือความสนุกทางสมองมากกว่าเพื่อแลงหาชีวิตที่ดีงาม ประโยชน์แก่ชีวิตย่อม

น้อยกว่าผู้ลงมือปฏิบัติธรรมแม้เพียงวันเดียว ความรู้มักน้อยในอดีต คนปัจจุบันไม่รู้ เพราะไม่ได้ศึกษาลึบทอด คนปัจจุบันบางพวกลดด้ลงน่ำความรู้ในคัมภีร์ไม่จริง เพราะพิสูจน์ทดลองไม่ได้ด้วยความรู้ปัจจุบัน หากต่อไปไม่มีคนเรียนภาษาบาลี คนเหล่านี้ก็ต้องสรุปว่าภาษาบาลีไม่มีจริง ถ้าเราเชื่อว่ามีพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ก็ต้องยอมรับผลของการลัษณะนยา ถ้าเราเชื่อว่าการลัษณะนยาจากผู้รู้ศาสนาได้ลึบทอดคำสอนมา และตรวจสอบกันจนเป็นที่ยอมรับ ก็ต้องเชื่อว่าข้อความในพระไตรปิฎกเป็นคำสอนแท้ หากไม่รับลิ่งเหล่านี้แต่เลือกรับເเอกสารตามที่คิดว่าพระพุทธศาสนาควรเป็น

ก็ทำให้ไม่ศึกษาลึ่งที่ตนไม่เชื่อว่าเป็นคำสอนแท้ ซึ่งความบกพร่องอาจมาจากการลิปัญญาของคนที่ไม่เข้าใจและไม่สามารถในการตีความ เนื่องจากขาดความรู้ที่มีในยุคก่อนก็ได้ ศาสนาทั้งหลายจึงเคารพและไม่เปลี่ยนแปลงคัมภีร์ของตนไม่ว่านักตีความจะวิจารณ์อย่างไรก็ตาม เพราะไม่แน่ใจว่าการวิจารณ์อาจเป็นไปเพื่อความเขลาหรืออวิชชา ก็เป็นได้ วารสารพุทธศาสนาศึกษาแม้จะลงพิมพ์เรื่องที่เป็นการค้นคว้าและวิพากษ์วิจารณ์เชิงประจักษ์ แต่ก็มิได้ลืมระมัดระวังในเรื่องดังกล่าว

